

Suomen subjektittomien lauseiden vastineita unkarissa

Marja SEILONEN

1.1. Suomen passiivi ja geneerinen ilmaus

Suomen passiivi eroaa muitten kielten impersonaalista monessa suhteessa. Se ei ole persoonaton eikä tekijätön verbimuoto, kuten nimityksestä **passiivi** voisi päätellä. Kyseessä on paremminkin jonkinlainen yleispersoona; passiivi ilmoittaa tekijäksi epämääräisen henkilön. Myös geneerisissä lauseissa tekijä on tarkemmin määräämätön 'kuka tahansa'. Suomessa geneerisenä persoonana käytetään yksikön kolmatta, johon ei liity persoonapronominia. Lause on siis subjektiton. Muissa kielissä tähän tarkoitukseen voidaan käyttää erityisiä geneerisiä pronomineja kuten ruotsin *man* tai englannin *one*, tai persoonapronomineja kuten englannin *you*, *we* (Hakulinen-Karlsson 1988, 253, 255.)

1.2. Tekijän epämääräisyyden ilmaiseminen unkarissa

Unkarin kielessä ei ole suomen passiivia vastaavaa subjektitonta ilmausta. Unkarissakin on kyllä ollut passiivi, mutta sitä ei enää käytetä, lukuun ottamatta joitakin vakiintuneita ilmauksia (*születik* 'syntyä'). Alkujaankin tämä muoto oli kieleen keinotekoisesti latinan mallin mukaan luotu, eikä se ole siis koskaan ollut produktiivinen. Tekijän epämääräisyyttä on unkarissakin tietysti mahdollista ilmaista monella eri tavalla.

Lauseen subjekti voi unkarissa olla joko 1) määräinen, 2) epämääräinen tai 3) yleinen. Kaksi viimeksi mainittua ilmaisevat tekijän epäspesifiyttä. Epämääräistä subjektia käytetään silloin, kun tekijää ei voida tai haluta ilmaista. Yleisen subjektin merkitys on vielä väljempi tai epämääräisempi kuin epämääräisen subjektin. Yleinen subjekti viittaa siihen, että tekijänä ovat kaikki ihmiset,

kaikki (asiat, esineet) tai suuremman joukon jokainen jäsen (Bencédy-Fábián-Rác-Velcsovne 1988, 234).

Epämääräinen subjekti on muodollisesti aina 3. persoonassa ja se voi olla:

a) pronomini *valaki* 'joku' tai *valami* 'jokin': *Valaki kopogott* 'koputettiin' – tässä subjekti siis pannaan näkyviin,

b) verbin mon. 3. persoonan muoto: *Bekopognak az ablakon*. 'ikkunaan koputetaan'.

Yleinen subjekti voi olla

a) yleinen pronomini: *minden* 'kaikki', *mindenki* 'jokainen', *akárki, bárki* 'kuka tahansa', *mindnyájan* 'kaikki ihmiset', *senki* 'ei kukaan', *semmi* 'ei mikään',

b) substantiivi *ember* 'ihminen', joskus *világ* 'maailma', tai *nép* 'kansat' – *ember* vastaa esim. ruotsin geneeristä pronominia *man*, tai englannin *one*-sanaa,

c) verbin taipumusmuoto (joka ilmaisee yleisluonteista asiaa)

– mon.1.pers.: *Árnyékáért becsüljök a vén fát*. 'vanhaa puuta arvostetaan varjonsa takia',

– mon. 3. pers.: *Árnyékáért becsülik a vén fát*.

– yks. ja mon. 2. pers.: *Lassan járj, tovább érsz*. 'hitaasti kulki pitemmälle päästään' – tämä on tavallinen sananlaskuissa ja kirjallisuudessa tyylissä,

d) infinitiivi.

Muoto voi olla lauseessa subjektina tai predikaattina tekijän epä määräisyyttä ilmaistessaan:

– kun infinitiivi on lauseessa **predikaattina** se ilmaisee yleistä subjektia – objektia on näissä tapauksissa mahdotonta edes panna näkyviin – infinitiivi on tällöin kuulemista, näkemistä tai tiedostamista merkitsevä verbi: *Innen nem látni semmit*.

– kun infinitiivi on lauseessa grammaattisena **subjektina**, se on itse yleisen subjektin funktiossa – tällöin se on yksipersonaisesti käytettyjen verbien (*kell, illik, sikerül, tetszik, lehet, van, nincs*), tai muiden vastaavien ilmausten (*szükséges, muszáj, szabad, tilos, érdekes*) subjektina: *Nem kell megcsinálni*.

Muita impersonaalisia ilmauksia ovat

1. ns. subjektittomat lauseet, joita ovat vain meteorologiset ilmaukset: *Havazik. Esik.* 'sataa lunta', 'sataa',
2. potentiaaliverbin 1. partisii-pin muodot: *Az ablakból az egész város látható. Várható, hogy...*,
3. passiivis-refleksiivisen johtimen *-ódik, -ődik* sisältävät verbit: *Elintéződött az ügy.*
  - kieliopillinen subjekti on tällöin useimmiten määräinen,
  - tällä johtimella muodostettu verbi on sävyltään kansanomaisen ja arkaainen,
4. *van* + gerundi ilmaisee myös tekijän epämääräisyyttä silloin, kun viitataan teon tulokseen tai olotilaan: *A számla ki van fizetve.* (Bencédy–Fábián–Rác–Velcsovné 1988, 234–237; Keresztes 1992, 89–90, 95; Fábián–Szathmári–Terestyéni 1989, 238).

2. Subjektittomien lauseiden vastineita unkarissa

Esittelen seuraavassa passiivin ja geneerisen rakenteen vastineita kolmen eri tekstin unkarinnoksessa. Tarkastelun ulkopuolelle jäävät tapaukset, joissa passiivia on käytetty puhekielenomaisesti mon. 1. persoonan indikatiivin ja imperatiivin muotojen asemesta. Teksteistä kaksi on kaunokirjallista; toisessa niistä on käytetty paljon puhekielenomaista ilmaisua. Kolmas näyte on asiatekstiä.

Tarkasteltavana ovat seuraavien tekstien käännökset: Pentti Haanpään novelli *Omalla haudallaan*, Juhani Peltosen romaani *Salomo* ja Ursula ja Mikko Korhosen artikkeli *Suomalais-ugrilaisen kielitieteen alkuvaiheet*.

2.1. Passiivi

Passiivimuodot on tavallisimmin käännetty joko monikon 1. tai 3. persoonan muodolla. Käsittelemissäni käännöksissä näistä jälkimmäisiä oli huomattavasti enemmän kuin edellisiä. Passiivi on voitu kääntää myös yks. 3. persoonalla.

2.1.1. Mon. 1. persoona

1.a. – *Tuodaan sulle ens kerralla oikein kunnon ukkovaris seu-raks, huusi kaljupäisen vieressä istuva jolla oli voimakkaasti suu-rentavat silmälasit.* (SU, 29)

1.b. – *Legközelebb hozunk neked egy jóképű varjúfiút társaságnak – ordította a kopasz mellett ülő, aki sokdioptriás, vastag szem-üveget viselt.* (SU, 29)

2.a. *Yhtenä päivänä syöksyttiin taas kivikossa ja suossa.* (SU, 32)

2.b. *Egy szép napon köves terepen meg mocsárban rohamoz-tunk.* (SU, 31)

3.a. *...kun myöhäispuberteetissa dokattiin jonkun meidän jengin sankariteon kunniaksi.* (SU, 34)

3.b. *...mikor késő pubertáskorunkban a galéri valami hőstettére piáltunk.* (SU, 34)

Lauseissa passiivi on käännetty yleisenä subjektina olevalla mon. 1. persoonan muodolla, sillä puhuja itse osallistuu verbin ilmaise-maan toimintaan. Lauseessa 1. puheena oleva ryhmä on ravintolassa oleva miesjoukko, lauseessa 2. on kyseessä ryhmä sotilaita ja lau-seessa 3. puhutaan nuorisojengistä. Kaikissa lauseissa kertoja on puheena olevan joukon jäsen.

4.a. *...paksuun sanomalehteen kääritty ylipäällikön valokuvasuuren-nos joka aina iltaisin ripustettiin teltan keskitolppaan niin että se näkyi heti kun tultiin oviaukosta sisään: sitä otti niin mielellään aseenon ja teki kunniaa.* (SU, 32)

4.b. *...a főparancsnok vastag újságpapírba göngyölt, nagyított fényképe, amit esténként mindig a sátor tartóoszlopára aggattunk, hogy aki belépett, rögtön észrevette, szívesen vágta magát vigyázz-ba, és könnyebben tisztelgett.* (SU, 31)

Kysymyksessä on sotilas, joka kertoo harjoitusleirin tapahtumista. Koska kertoja on itse ollut mukana kertomis-saan tapahtumissa (hän toi puheena olevan valokuvan paikalle), ripustettiin-muodon kääntäminen mon. 1. persoonaksi on luontevaa. Alkutekstissä kaksoispisteen jälkeen on käytetty genereristä ilmausta, unkarinnoksessa jo passiivi tultiin on käännetty siten, että tekijänä

on 'kuka tahansa' ('se joka astui sisään, huomasi sen [valokuvan] heti'). Ratkaisu tuntuu tässä loogiselta, vaikka voisikin kuvitella, että sotilaiden teltalla ei liiku muita kuin „meihin” kuuluvia.

5.a. *Asemapoliisi oli tullut heidän taakseen.*

– *Hajaantukaa! hän komensi*

– *Miten pieniin osiin? Salomo kysyi.*

Poliisi ei ymmärtänyt pilantapaista, vaan tōni ja hātisteli heitä ulos.

– *No niin, siitä vaan, pois pois ulos, ei mitään turhia kokouksia, täällä vetelehditään ihan tarpeeksi, siitä vaan siitä vaan, no no, lähdetään siitä nyt juu, joku järjestys asemallakin täytyy olla, liikutellaas niitä jalkoja vähän nopeammin, ulos ulos... (SU, 48)*

5.b. *Egy pályaudvari rendőr lépett mögējük.*

– *Oszoljanak! – adta ki a parancsot.*

– *Mekkorára? – kérdezte Salomo.*

A rendőr nem fogta fel a kérdés gúnyosságát, csak lökdöste, no-szogatta őket kifelé.

– *Gyerünk, gyerünk csak kifelé, nem paláverezünk, éppen elég itt a csellengő, na, gyerünk már, mi lesz, valami rendnek a pályaudvaron is kell lenni, szedjük csak a lábakat szaporán, kifelé, kifelé... (SU, 48)*

Aluksi poliisi esittää suoran käskyn „hajaantukaa!” mutta huoma-
tessaan, ettei sitä oteta vakavasti, vaan se synnyttää vastustusta, (ja
saattaa johtaa vielä suurempaan konfliktiin) hän esittää käskynsä
peiteltymin, jolloin siitä tuleekin kehotus. Passiivia on tässä käy-
tetty (indikatiivin ja imperatiivin) mon. 2. persoonan asemesta, tar-
koituksena tällä tavoin kiertää suora puhuttelu. Poliisi esittää käskyn
tai kehotuksen passiivimuodossa, jolloin hän ei suoraan viittaakaan
henkilöihin, joille hän kehotuksensa suuntaa. Susanna Shoren
mukaan (1986, 42) suomalaisen kohteliaisuuskäytäntöön kuuluu
se, että persoonaa ei korosteta joten myös puhuttelussa vältetään
henkilöön viittaamista. Shore viittaa tässä yhteydessä myös Nirviin,
jonka mukaan passiivimuodon imperatiivinen käyttö on vanhaa
perua ja sitä on murteissa käytetty juuri puhuteltaessa.

Unkarinnoksessa on yleisenä subjektina mon. 1. persoona, „me”, jota käytetään samaan tapaan käskyä lieventävässä funktiossa kuin suomenkielisessäkin tekstissä. Kun käskyn esittäjä kohdentaa määräyksen muiden ohella myös itseensä, käsky menettää intensiteettiään; käskettävän kannalta on hyväksyttävämpää, jos „meidän kaikkien on lähdettävä” kuin jos vain „teidän on lähdettävä”. Tämänäyttöinen kohteliaisuuskäytäntö kuuluu unkarissa lähinnä arkisiin tilanteisiin, jolloin joko ei osata valita sinuttelun ja teitittelyn välillä tai pyritään kiertämään suora viittaus henkilöön, jota puhutellaan. Géza Ferenczy kirjoittaa artikkelissaan (Nyelvi forma és udvariasság, teoksessa Anyanyelvi őrjárat 219–220) mon. 1. persoonan indikatiivimuodon käytöstä imperatiivin sijasta: „*Nem válogatunk!*” ’emme valitse’ pro „*Ne válogasson!*” ’älkää valitko’ (teitittelymuoto).

2.1.2. Mon. 3. persoona

6.a. *Jos eivät löydä, niin minä asetan niin, että löydetään...* (OH, 19)

6.b. *De ha nem találnak meg, majd úgy helyezlek el, hogy megtaláljanak...* (SS, 349)

7.a. *Salomo näki, että laiturilla valmistauduttiin vastaanottamaan jotakin korkeaa vierasta.* (SU, 46)

7.b. *Salomo látta, hogy a vágányok mentén valami magas rangú vendég fogadására készülődnek.* (SU, 46)

8.a. *...että hänet haudattaisiin kirkon oven eteen.* (SU, 78)

8.b. *...hogy temessék a templom bejárata elé.* (SU, 76)

9.a. *Oikeastaan hänet oli neuvottu juuri tähän taloon.* (OH, 23)

9.b. *Tulajdonképpen éppen ehhez a házhoz tanácsolták.* (SS, 355)

Kaikissa lauseissa on puheena toiminta, johon kertoja ei osallistu, vaan raportoi sitä ulkopuolisena. Lause 6.a. on mielenkiintoinen sikäli, että siinä samasta tekijästä puhuttaessa on ensin käytetty mon. 3. persoonan muotoa „*jos eivät löydä*”, ja heti seuraavaksi passiivimuotoa „*löydetään*”. Lauseessa on kyseessä ruumiin etsiminen sotatanttereelta. Muodon vaihtuminen aktiivista passiiviin siirtää huomion pois tekijöistä itse toimintaan ja teon tulokseen. Passiivi-

muotoinen (ruumis) *löydetään* on tässä merkitykseltään siis lähellä muotoa (ruumis) *löytyy*. Unkarinnoksessa tämä ero ei tule näkyviin, siinä kumpikin muoto on käännetty mon. 3. persoonalla. 3. persoonan muoto on näissä lauseissa epämääräinen subjekti; tekijää ei ole haluttu ilmaista.

10.a. – *Älä hakkaa, akka, sitä ovea: täällä soitetaan.* (SU, 64)

10.b. – *Ne verd az ajtót, öregasszony, itt zongoráznak.* (SU, 63)

Tässä tapauksessa passiivimuoto olisi mahdollista kääntää myös mon. 1. persoonalla. Kyseessä on tilanne, jossa puhuja itse juuri soittaa yksin pianoa, kun vuokraemäntä tulee vaatimaan häneltä maksamattomia vuokria. Passiivi toimii impersonalistavana, se mahdollistaa tekijän syrjään vetäytymisen. Puhuja ei halua viitata suoraan itseensä, lisäksi hän ehkä halua antaa vuokraemännän ymmärtää, että kyseessä on jotenkin tärkeä toiminta. Tässäkin passiivimuoto suuntaa huomion itse toimintaan tekijän sijasta.

Kun passiivimuoto tässä tapauksessa käännetään mon. 3. persoonalla, tulee vaikutelma, että puhuja haluaa antaa vuokraemännälle väärää tietoa, sillä hän ei ilmaise olevansa itse yksi soittajista. Käännöksessä teksti saa siis lisämerkityksiä, joita siinä alkuaan ei ollut.

2.1.3. Yks. 3. persoona

Muutamassa tapauksessa passiivi on käännetty yks. 3. persoonan muodolla. Näissä tapauksissa subjekti on määräinen; se siis ilmaisee tekijän tunnettuutta eikä näiltä osin vastaa alkutekstiä.

11.a. *Siinä käsitellään suomen, lapin, viron, mordvan, tseremis-sin, tsuvassin, votjakin, syrjäänin, vogulin, ostjakin ja samojedin suhdetta unkariin.* (SUKA, 31)

11.b. *Ebben a finn, lapp, észt, mordvin, cseremis, csuvas, votják, zürjén, vogul, osztják és szamojéd magyarhoz való viszonyát tárgyalja.* (FNK, 31)

Lauseessa puhutaan tietyn kirjoittajan laatiman tekstin aiheesta, itse kirjoittajaan ei viitata. Käännös taas nostaa tekijän esiin: 'hän käsittelee Suomen suhdetta Unkariin'. Alkutekstissäkään ei varmaankaan ole haluttu tekijää häivyttää, vaan passiivia on tässä käytetty siksi, että on pyritty välttämään *hän*-sanana toistoa.

12.a. *Suomalaisessa lehdistössä seurattiin Regulyn vaiheita kiinteästi.* (MK, 35)

12.b. *A finn sajtó figyelemmel követte Reguly pályáját.* (MK, 35)

Käännöksessä aktiivimuoto 'suomalainen lehdistö seurasi' antaa vaikutelman, että lehdistö jokseenkin kokonaisuudessaan on tekijänä. Adverbiaali „suomalaisessa lehdistössä” taas tarkoittaa kai lähinnä „osa suomalaista lehdistöä seurasi”. Susanna Shore toteaa, että tällaisissa tapauksissa adverbiaali rajaa ihmisryhmän, johon viitataan, mutta tekijäjoukko ei kuitenkaan ole tarkasti määrätty (1988, 48). Käännöksessä kiinnostus Regulya kohtaan esitetään suuremaksi kuin alkutekstissä. Seuraavassa on poikkeuksellisesti käytetty passiivin vastineena yks. 1. persoonaa:

13.a. – *Avaa ovi ja vähän äkkiä, senkin vuokratrosvo, tai sitä tullaan sisään kirveen kanssa! kuului oven takaa karhean kireä louhimainen ääni.* (SU, 64)

13.b. – *Nyisd ki az ajtót, de azonnal, te lakbársikkasztó gazember, vagy baltával jövök! – hallatszott az ajtó mögül rikacsoló bosszorkányhangon.* (SU, 63)

Puhuja käyttää passiivia viittaamaan omaan itseensä, verbiä edeltää puhekielelle ominaisesti *sitä*-sana. Puhuja häivyttää oman minänsä passiivin taakse ja tulee ehkä samalla viitanneeksi siihen, että tekijä onkin monikollinen. Hän ei siis olisikaan tulossa sisään yksin. Käännöksessä nämä vivahteet jäävät ilmaisematta. Yks. 1. persoona ilmaisee yksiselitteisesti, että tekijä on „minä” ja hän on yksin.

2.1.4. Refleksiivijohtimellinen verbi

14.a. *...ikään kuin valtavat, öljyämättömät, hiekkaiset rataukset olisi pantu käyntiin...* (SU, 58)

14.b. *...mint amikor valami hatalmas, kenetlen és porral lepett szekér megindul.* (SU, 57–58)

15.a. (– *Vai ei sota huvita! Mitäpä siinä, lähde tiehesi täältä! – Pilkkaatko? kysäisi Matti Leväinen melkein raivostuen. – Kelpaa sinun, joka saat olla taempana... – Ei suinkaan!)* Näethän sinä, että *päästetään* täältä... *Velimies hymyili puuhevosihymyään. He olivat juuri löytäneet vihollisotilaan ruumiin.* (OH, 18)

15.b. *Majd mindjárt meglátod, hogy megszabadulhatsz innét...* (SS, 347)

16.a. *(Porthan piti tärkeänä tutkimusmatkan järjestämistä Venäjän suomensukuisten kansojen keskuuteen luotettavan ja täydellisemmän tutkimusaineiston hankkimiseksi.) Hänen aikanaan tällaista matkaa ei kuitenkaan vielä toteutettu.* (SUKA, 32)

16.b. *Életében azonban ilyen utazás még nem jött létre.* (FNKSZ, 32)

Passiivin vastineena on usein käytetty myös refleksiivijohtimellista verbiä. Tällöin käännöksestä ei enää ilmenekään se, että tekijänä on joku henkilö tai jotkut henkilöt. Refleksiivijohdin ilmaisee vain sen, mitä teon kohteelle tapahtuu. (Ratakset käynnistetään – pannaan käyntiin. Ratakset käynnistyvät.) Lauseessa 16.b. puheena olevaa johdinta ei ole, mutta verbin ilmaisema toiminta kohdistuu samalla tavoin kuin lauseissa 14 ja 15 (*ei toteutettu – ei toteutunut*). Unkarin refleksiivijohtimelliset verbit eivät ole varsinaisia refleksiiviverbejä, vaan duratiiveja. Ne voivat siis ilmaista paitsi tekijään itseensä kohdistuvaa toimintaa, useammin myös jatkuvaa, määrittämättömän ajan kestäväää toimintaa tai tilaa. (Keresztes 1992, 57–58.)

2.2. Geneerinen rakenne

2.2.1. ember

Geneeriset lauseet on tavallisimmin käännetty niin, että yleisenä subjektina on *ember*.

17.a. *(Sillä tässä maisemassa hän oli alkanut jo hiljoilleen vanheta, epäillen ihmetellä, että niinkö vähäpätöinen oli ihmiselämä.) Ei uskoisi, ei nuorena uskoisi...* (OH, 12)

17.b. *Nem hinné az ember, fiatal korában sehogy se hinné...* (SS, 338)

18.a. *Nyt he olivat jo aivan toisissa kaupunginosissa, sellaisissa joihin ei tule muutoin mentyä ennen kuin eksytyään joutuu.* (SU, 49)

18.b. *Most pedig már egészen más kerületekben jártak, olyan városrészekben, ahová csak akkor kerül az ember, ha eltéved.* (SU, 49)

2.2.2. valaki

19.a. *...mä olen kuullut tai lukenut jostain sellaisesta sukellusveineestä että jos siellä meni vessaan, piti käydä ilmoittamassa se kapteenille...* (SU, 51)

19.b. *...egyszer hallottam, vagy olvastam valamit egy tengeralattjáróról, amin ha valaki vécére akart menni, be kellett jelenteni a kapitánynak...* (SU, 50–51)

Tässä geneerinen ilmaus on käännetty rakenteella, jossa epämääräisenä subjektina on *valaki* 'joku'. Samalla tavalla on voitu kääntää myös passiivilauseita:

20.a. *...oli jo niin pimeää, ettei voinut nähdä, minkä kerroksen parvekkeella piiskattiin tarmokkaasti mattoa.* (SU, 50)

20.b. *Valaki szenvedélyesen szőnyeget porolt, de olyan sötét volt már, hogy nem lehetett látni, hányadik emeleten.* (SU, 49)

2.2.3. Yks. 3. persoona

Yksikön 3. persoona on melko tavallinen geneerisen ilmauksen vastineena:

21.a. *Ihmisjoukossa voisi olla paljon paremmin turvassa tutkivilta katseilta.* (OH, 22)

21.b. *Embertömegben sokkal nagyobb biztonságban volna a kutató pillantásoktól.* (SS, 354)

22.a. *...oli tullut kierrettyä juu jumalauta, ja nyt piti lillua naurettavilla sotalaivaston kajakeilla pitkin näitä helvetin rannikkoja...* (SU, 13)

22.b. *...és az istenit, járt már egy-két helyen, de most a haditengerészet röhögni való teknőin kell csalinkáznia körbe ezeken az átkozott partokon...* (SU, 12)

Näissä tapauksissa on todella kyseessä tietty henkilö, jonka ajatuksia tai puhetta referoidaan; subjektina ei siis ole „kuka tahansa”. Lauseessa 22 sotakarkuri miettii parasta tapaa piiloutua poliisilta, lauseessa 23 taas humalainen merimies kertoo rehennellen koke-

muksistaan. Seuraavassa lauseessa sen sijaan esitetään yleispätevä totuus, joka voi koskea ketä tahansa:

23.a. *Mutta pimenehän ('menettää järkensä') sitä maanpinnallakin saati sitten veden alla sellaisessa ihmissäilykepurkissa.* (SU, 51)

23.b. *De hát még a szárazföldön is besötétedik, nemhogy a víz alatt egy olyan emberszardíniás dobozban.* (SU, 50)

2.2.4. Yks. 1. ja 2. persoona

Erikoisempi on yks. 2. persoonan käyttö geneerisen lauseen vastineena. Käännös on looginen, sillä lauseen puhuja osoittaa kyllä sanaan kuulijalleen, mutta käyttää kolmatta persoonaa välttääkseen liian suoraa viittausta häneen:

24.a. *Siellä on eräs ihana leski, johon saattaa vaikka rakastua. (Siellä on hyvä elää eikä sinunlaistasi hiljaista, vanhaa miestä, joka tekee maatöitä, kukaan vainua jo kerran kuolleeksi sankariksi...)* (OH, 18)

24.b. *Van ott egy csodálatos özvegyasszony, akibe akár még bele is szerethetsz.* (SS, 348)

Puhekielessä geneerisen ilmauksen käyttö on tavallista, silloin kun puhuja ei halua suoraan viitata itseensä. Seuraavassa lauseessa puhuja tarkoittaa siis „näen häntä joskus kadulla”. Käännöksessä verbi onkin yks. 1. persoonassa:

25.a. *Kaduilla sitä joskus näkee ja se kysyy...* (SU, 54)

25.b. *Néha összefutok vele az utcán...* (SU, 54)

3. Varsinaiset persoonattomat ilmaukset unkarissa

3.1. *kell ja lehet* infinitiivin kanssa

26.a. *Oli huolehdittava myös tutkimustulosten tehokkaasta tiedottamisesta.* (SUKA, 35)

26.b. *Gondoskodni kellett a kutatási eredmények hatékony közléséről is.* (FNKSZ, 35)

27.a. *Jos tämän yksinäisen kulkijan mieli olisi ollut yhtä avoimena näköalana kuin tämä maisema, jossa viljelys ja korpi riitelivät niin olisi voinut havaita, että tämä seutu ei ollut hänelle mitään kuollutta seutua...* (OH, 11)

27.b. *Ha ennek a magányos vándornak a lelkén ugyanúgy át lehetett volna látni mint ezen a vidéken...* (SS, 338)

Lauseessa 26 on tekijänä suomalaisugrilaisen kielitieteen harjoittajien rajaamaton joukko, lauseessa 27 taas kuka tahansa. Nesessiivirakenne on niissä grammaattisena subjektina, joten ne eivät varsinaisesti kuuluisi esitykseni piiriin. Otan tyypin kuitenkin tässä esille siitä syystä, että tämä rakenne on unkarissa persoonaton. Käännöksessä kieliopillisena subjektina on infinitiivi, joka ilmaisee yleistä subjektia. Lauseet 26.b. ja 27.b. ovat persoonattomia, mutta puheena olevan kaltaiseen infinitiivirakenteeseen voi liittyä myös persoonapäätte.

Edellämämainitun tyyppisissä nesessiivi-ilmauksissa on käytetty usein mon. 1. persoonaa.

28.a. *On kuitenkin todettava, että pohjimmiltaan Genetz säilyi Unkarin ystävänä.* (SUKA, 42)

28.b. *Meg kell azonban állapítanunk, hogy bensőjében Genetz élete végéig Magyarország barátja maradt.* (FNKSZ, 42)

Mon. 1. persoona ilmaisee yleistä subjektia, tekijänä ovat siis „kaikki ihmiset”. Toisaalta kirjoittaja viitanee passiivimuodolla lähinnä itseensä, jolloin unkarinnoksessa voisi ajatella olevan eräänlaisen „kuninkaallisen monikon”.

3.2. *lenni* + *-va*, *-ve*

29.a. *Ruutuihin oli sameilla väreillä hahmoteltu pullo ja pikari.* (SU, 21)

29.b. *Az üvegre zavaros színekkal palack és pohár volt festve.* (SU, 20)

30.a. *Siihen oli veistetty apostoleita esittäviä yhdenkaltaisia partasuita ukkeleita.* (SU, 77)

30.b. *Egyforma, szakállas öregek, az apostolok voltak belefარagva.* (SU, 75)

Rakenne *lenni* + gerundi ilmaisee tulosta tai tosiasiaa, joka verbin kuvaamasta toiminnasta seuraa. Se on staattinen, se ei siis ilmaise itse toimintaa (Szepesy 1978, 215). Passiivin pluskvamperfekti-muoto ilmaisee samaan tapaan paremminkin toiminnan tulosta kuin itse toimintaa.

3.3. *-ható, -hető ja -ódik, -ődik*

Seuraavissa unkarinnoksissa passiivia ja geneeristä ilmausta vastaa potentiaaliverbin partisiipin muoto *várható* 'odotettavissa', *kapható* 'saatavana'. Näissäkään lauseissa tekijän persoonaa ei ilmaista millään tavalla.

31.a. *Voidaan sanoa, että suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen tieteeksi korottaneiden Hunfalvyn, Budenzin ja Szinnyein sekä Ahlqvistin, Genetzin ja Setälän aikana...* (SUKA, 43)

31.b. *Elmondható, hogy a finnugor nyelvkuatást tudományos szintre emelő Hunfalvy, Budenz és Szinnyi, valamint Ahlqvist, Genetz, és Setälä korában...* (FNKSZ, 42)

32.a. *Lehtikioskeissa myytiin kaikkien puolueitten äänenkannattajia.* (SU, 49)

32.b. *Az újságpavilonoknál minden párt lapja kapható volt.* (SU, 48)

Lauseessa 32 alkutekstin *myytiin*-muodon käänös *kapható volt* tarkoittaa 'oli saatavana'. Ilmaukset ovat kuitenkin merkitykseltään lähellä toisiaan, joten käänös on mielestäni soveltuva, vaikka siinä näkökulma onkin toinen kuin alkutekstissä.

33.a. *...lentolehtisiä, joihin oli kuvattu raikkaasti hymyilevä, pirteään kotiasuun pukeutunut nainen...* (SU, 46)

33.b. *...röpcédulák, melyeken látható volt egy vidáman mosolygó, serény, házi munkához öltözött nő...* (SU, 46)

joihin oli kuvattu on käännetty 'joissa voitiin nähdä', 'joissa oli nähtävissä'. Käänöksessä näkökulma on taas tavallaan vastakkainen alkutekstin kanssa; unkarinnoksessa lentolehtistä kuvataan vain katsojan (vastaanottajan) kannalta, alkutekstissä taas lentolehtisen laatijan toiminta tulee esiin.

Tarkastelemassani materiaalissa **-ödik**, **-ődik**-johtimellisia verbejä löytyi vain yksi. Verbityypin käyttöä rajoittavatkin sen arkaistinen ja kansanomainen tyylisävy; tyyppiä käytetään varsinkin tietyissä murteissa (Fábián–Szathmári–Terestyéni 1989).

34.a. *Unkarin kieltä oli kirjallisesti viljelty jo 1200-luvulta alkaen...* (SUKA, 34)

34.b. *A magyar nyelv írásbeli művelése már az 1200-as évektől számítődik...* (FNKSZ, 34)

*

Käytetyt lyhenteet

OH = Haanpää, Pentti: Omalla haudallaan. Teokset 7. Otava, Keuruu 1980.

SS = Haanpää, Pentti: Saját sírjánál. Fordította Gombár Endre.

SUKA = Korhonen, Mikko: Suomalais-ugrilaisen kielitieteen alkuvaiheet. Teoksessa Ystävät ja sukulaiset, Suomen ja Unkarin kulttuurisuhteet 1840–1984. SKS, Pieksämäki 1984.

FNKSZ = Korhonen, Mikko A finnugor nyelvtudomány kezdeti szakaszai. Fordította Simoncsics Péter. Barátok, rokonok. Tanulmányok a finn-magyar kulturális kapcsolatok történetéből. Európa, Kiadó, Budapest 1984.

SU = Peltonen, Juhani: Salomo ja Ursula. WSOY, Helsinki 1976.

SU = Peltonen, Juhani: Salomo és Ursula. Fordította Gombár Endre. Európa Kiadó, Budapest 1981.

Kirjallisuus

- Bencédy József–Fábián Pál–Rácz Endre–Velcsov Mártonné 1988: A mai magyar nyelv. 7. kiadás. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Fábián Pál–Szathmári István–Terestyéni Ferenc 1989: A magyar stílisztika vázlata. 7. kiadás. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Ferenczy Géza 1971: Nyelvi forma és udvariasság. Anyanyelvi örjárat. Szerkesztette Ferenczy Géza. Gondolat, Budapest.
- Hakulinen, Auli–Karlsson Fred 1979: Nykysuomen lauseoppia. SKS, Helsinki.
- Keresztes László 1992: Gyakorlati magyar nyelvtan. Hungarolingua Grammatica. Debreceni Nyári Egyetem. Debrecen.
- Shore, Susanna 1986: Onko suomessa passiivia. SKS, Helsinki.
- Szepesy Gyula 1978: „Be van fejezve a nagy mű”. Nyelvünk világa. Válogatta és szerkesztette Kovalovszky Miklós. Gondolat, Budapest.

*

A finn alanytalan mondatok magyar megfelelői

Marja SEILONEN

Mivel a finn passzívumnak megfelelő alanytalan szerkezet a magyarban nem létezik, minden egyes passzív igealakot más és más módon lehet lefordítani. A magyar megfelelők között leggyakrabban a többes szám első és harmadik személy fordul elő, ami jól mutatja azt, hogy a finn alak mélyszerkezetében magában hordozza a többes szám mozzanatát. E két alak mellett a fordításokban többször találkozhatunk egyes szám harmadik személlyel is, sőt néha egyes szám első és második személyű megfelelés is előfordul.

A finn személytelen kifejezéseket magyarra leggyakrabban általános alannal (pl. *ember, mindenki*) fordíthatjuk. Ritkán a passzív alakot is ezzel a formával adjuk vissza. A generikus szerkezeteket néha egyes szám harmadik vagy többes szám első személlyel is fordíthatjuk.